VICTOR CIRIMPEI

Institutul de Filologie
(Chişinău)

PRINCIPIILE DIRECTORII DE DOCUMENTARE ŞI EDITARE A MATERIALELOR ARHIVISTICE DE ETNOLOGIE ORALĂ ROMÂNEASCĂ DIN REPUBLICA MOLDOVA

Abstract

This study offers a complex set of (orthographic, chronological, textological, dialectological, lexicographic) criteria which should be followed when documenting and publishing archivist materials of Romanian oral ethnology from the Republic of Moldova.

La o examinare de ansamblu a materialelor etnologice orale (predominant etnografice şi de folclor) din Arhiva Ştiinţifică Centrală a Academiei de Ştiinţe a Moldovei, fondul 19, inventar 3 (prescurtat AAŞM), – cea mai reprezentativă colecţie, cu 453 de volume-manuscrise din anii 1945–2011 (plus rapoartele-descrieri din cîţiva* ani ale etnografilor din aceeaşi Academie), precum şi materialele altor depozite arhivistice de acelaşi gen, din Republica Moldova şi din România (cele basarabene), constatăm existenţa unei bogate comori de giuvaiere ale mentalităţii şi inteligenţei populare – mitice, istorice şi artistice; această comoară-tezaur fiind extrasă, fărîmă cu fărîmă, din graiul viu al românilor de diferite vîrste, femei şi bărbaţi, persoane cu nume concrete, dar şi de la unii, puţini la număr, anonimi, din localităţi, foste un timp sovietice, altele aflate şi acum sub administrare statală ucraineană; localităţi ale Basarabiei, Bucovinei de nord, Transilvaniei de est (nord-carpatice) şi din stînga Nistrului (evităm termenul *Transnistria* ca neadecvat şi confuz. Pentru lumea din această zonă, îmbinarea de cuvinte *trans-Nistria*, geografic însemnînd Basarabia şi mai departe, spre vest).

Piesele colecţiilor ilustrează un spectru larg de categorii noţionale, de gen, pe care, în ordinea diacronică aproximativă a mentalităţii şi inteligenţei populare, am putea să le grupăm în trei mari subdiviziuni:

1) deslușirea mitologică a lumii și perceperea evenimentelor anului solar (prin datini, credinţe, descîntece, practici magice, semne prevestitoare, farmece, vrăji, credinţe, obiceiuri, datini pentru zile sfinte precreştine şi creştine, ziceri şi cîntări de cult, colinde, oraţii);

2) cunoaşterea vieţii omului şi a mediului natural, cultural şi istoric al societăţii (cîntece de legănare a pruncului, practici, ziceri, cîntece şi jocuri ale copiilor; cîntece,

* Scriind, am respectat normele ortografice ale limbii române conform convingerii unor lingvişti de talie mondială, dar şi a noastră, cu *Argumente anti „î" din „a" şi „sunt"*, publicată în „Revista de lingvistică şi ştiinţă literară" (Chişinău), 2009, nr. 1-2, p. 46-52; în plus Institutul de Filologie al AŞM admite ca unele studii, la solicitarea autorilor, să fie publicate cu **î** din **i** în corpul cuvîntului.

BDD-A6878 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:12 UTC)

strigături şi balade de dragoste; cîntece de armată şi război, cutume prenupţiale, oraţii şi strigături de nuntă; datini, obiceiuri, cîntece, glume şi strigături de familie; deplîngerea şi pomenirea morţilor; informaţii, amintiri, legende, povestiri şi cîntări istorice);

3) gîndirea artistică (asemănări, comparaţii şi aprecieri neobişnuite; expresii idiomatice, zicători şi proverbe; întrebări şmechere şi ghicitori; naraţiuni fantastice, nuvelistice, comice şi alegorice; balade, cîntări de vitejie, cîntece filozofice, poezii distractive, teatru folcloric; plăsmuiri folclorizate şi de album).

Crîmpeie, pasaje, chiar întreguri de viziune artistică avem şi în primele două secvenţe ale aceleiaşi diacronii, pe care nu întîmplător am numit-o aproximativă.

Ca să poată fi editate, fiecare unitate-material de arhivă (mitologică, istorică sau poetică) se cuvine să dispună de două componente indispensabile – I) *fişă documentară* cu 7 constituente: I.1) adresa, I.2) data, I.3) localitatea, I.4) informatorul, I.5) culegătorul, I.6) titlul materialului, I.7) categoria noţională a unităţii arhivistice şi II) *text* (conţinutul comunicării), iar în cazul cînd ceva din acest conţinut (cuvînt, expresie, colorit sonor, aspect vestimentar, stringenţă culturală) necesită lămuriri, la primele două componente ale unităţii-material se va adăuga o a treia componentă, cea *explicativă*, pentru comentarii şi glosar.

Din punct de vedere grafic, *fişa documentară* (primele 5 din 7 constituente ale ei), s-ar cuveni să fie tipărită cu caractere cursive/italice grase/aldine; *titlul* sau *fară-titlu*-l (al 6-lea constituent), – cu aldine drepte, iar *categoria noţională* a textului (al 7-lea) – cu caractere drepte ordinare, de aceeaşi mărime (de ex., corpul de literă 12). Cu grafie similară vor fi tipărite materialul propriu-zis (textul), posibile comentarii şi lămuriri de cuvinte.

Are să fie suficient ca fişa documentară să cuprindă:

I.1) adresa arhivei = abreviatura fondului arhivistic (ca ex.: ***AAŞM*** pentru Arhiva Academiei de Ştiinţe a Moldovei, ***MLR*** – Muzeul Literaturii Române „Mihail Kogălniceanu", Chişinău, ***AFAR*** – Institutul „Arhiva de Folclor a Academiei Române", Cluj-Napoca; ş. a.), virgulă, manuscrisul (***ms.***) şi numărul său (ca ex. ***ms. 5***), virgulă, abrevierea ***f.*** pentru fila/filele pe care este prezentat manuscrisul ori **p.** – pentru pagina/paginile unui material extras din o publicaţie şi cifra/cifrele filei/filelor sau paginii/paginilor (ca ex.: ***f. 12*** sau ***f. 4-7***, sau **p. 87**, fie **p. 132-134**), punct şi virgulă;

I.2) data = timpul culegerii textului, în funcţie de concreteţea din manuscris/publicaţie (ca ex.: ***1983***, sau ***1964, aug.***, sau ***1953, 6 ian.***, sau, în rare cazuri, ***pînă la 1940***), punct şi virgulă;

I.3) localitatea = numele localităţii din care s-a cules (sat – ***s.***, oraş – ***or.***, tîrg – ***tg***.), virgulă, numele judeţului – ***jd***. sau al raionului – ***rn***., în unele cazuri şi al regiunii – ***reg.*** de care ţinea localitatea materialului de arhivă (exemple: ***jd. Bălţi***, sau ***rn. Sîngerei***, sau ***rn. Hliboca, reg. Bucovina de nord***, sau ***rn. Teacev, reg. Transilvania de est*** – fiecare nume de localitate trebuie să corespundă realităţii teritorial-administrative din timpul culegerii materialului respectiv), punct şi virgulă;

I.4) informatorul – ***inf.*** de la care s-a cules, cu numele de familie scris românește, prenumele său şi al tatălui său (dacă sînt semnalate) (un ex.: ***Savin Maria Gheorghe*** [nu *Savina Maria*]; în cazul componentei de trei nume se respectă cu strictețe anume

BDD-A6878 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:12 UTC)

această ordine, nu *Maria Savin* sau *Maria a lui Gheorghe Savin*, sau în alt fel), virgulă, cifra vîrstei şi cuvîntul *ani* (din economie de spaţiu nu scriem prepoziţia *de*), adică ***83 ani*** (nu *83 de ani*), punct şi virgulă;

I.5) culegătorul (***culeg***.) materialului, cu numele de familie scris românește, prenumele său şi al tatălui său (dacă sînt semnalate) (un exemplu: ***Grincu*** [aşa semnează acesta cîteva materiale în 1945], nu *Grinco* – formă ce i-a fost impusă de adepţii deznaţionalizării românilor moldoveni) ***Grigore Vas[ile]***, două puncte;

I.6) titlul sau fără-titlul materialului, cum am zis mai sus – tot cu litere aldine, subliniat cu linie;

I.7) categoria noţională, de gen, a unităţii arhivistice, cu litere drepte (ne-aldine) între paranteze drepte (ex.: **Frunzişoară de pelin** / [Cîntec liric de dragoste cu necaz], sau **Fără titlu** / [Amintire din Al Doilea Război Mondial], sau **Miresuică**, **miresuică** / [Strigătură pentru jucat zestrea miresei]. În privinţa cîntecelor lirice şi a strigăturilor am putea admite ca titlu primul vers al creaţiei, ca titlu al ghicitorilor am putea folosi rezolvarea piesei.

În caz de necesitate, tot între paranteze drepte, din rînd nou – comentariul specialistului, pe scurt, cu privire la calitatea ori specificul materialului.

Denumirile poziţiilor I.1 – I.5 ale fişei documentare se vor aşeza, fiecare, din alineat în stînga paginii, iar titlul sau fără-titlu-l (I.6) şi categoria noţională (I.7) – în rînduri aparte la mijlocul paginii.

Pregătind textul pentru publicare, afară de transformarea grafiei ruseşti (unde este aceasta) în scris românesc, specialistul în materie este în drept să folosească punctuaţia adecvată, să opereze între paranteze drepte mici corectări şi semne de îndoială privind autenticitatea folclorică.

Reproducem un model de fişă documentară, cu comentariu şi începutul textului (conţinutul comunicării), unul avînd şi paranteze de autenticitate folclorică:

AAŞM, ms. 5, f. 13-19;
1945, 15 sept.;
tg. Briceni, jd. Bălţi;
inf. Strelețchi Zina Vas[ile], 66 ani;
culeg. Grincu Grigore Vas[ile]:

Lampa fermecată [titlu suspect ca folcloric]
[Basm întocmit literar, pseudofolcloric]

[*Comentariu*: Se vede că informatoarea din Briceni avea o carte românească, de unde culegătorul de folclor şi-a copiat în caiet întinsul pe multe file (!) basm, suspect ca folclor din chiar titlu (*Lampa fermecată*), ortografiind în grabă şi ziceri „folclorice" ca: *intră*, *desmeticească*, (*î*)*şi freca mîinele* ş. a. Textul nu merită să fie publicat ca mostră folclorică.]

Trăia odată undeva departe, într-o ţară, un mare vrăjitor. El avea un inel fermecat, pe care, de cîte ori îl răsucea o dată pe deget – îndată venea înaintea lui un om, care-i îndeplinea orişice voinţă a lui.

BDD-A6878 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:12 UTC)

Şi iată că aude el printre lume că undeva departe-departe, tocmai acolo unde munţii se bat cu capu-n soare, este Podul Pămîntului, şi acolo, dedesupt, sunt [!: sunt] nişte beciuri, în care se intră [!: intră] straşnic greu – printr-o crăpătură a […]

În stocul riguros organizat al materialelor de arhivă, fişa documentară trebuie plasată, în rînduri aparte, numaidecît înaintea textului, ea familiarizînd expres cercetătorul cu substanţa valorică a subiectului ce i se oferă; totodată această fişă reprezintă gestul de mulţumire şi gratitudine a culegătorului şi cercetătorului faţă de informator. La publicarea în revistă sau carte, din economie de spaţiu, primele 5 rînduri ale fişei pot fi redate în rînd continuu (cum am procedat în RLŞL, 2009, nr. 3-4, p. 97-107; şi „Philologia", 2010, nr. 5-6, p. 88-98), dar nu excludem, şi pentru atare situaţii, tipărirea fişei în rînduri separate (vezi Lucia Cireş, *Colinde din Moldova*, Iaşi, 1984, şi alte caiete-volume de arhivă, aflate „sub îngrijirea lui Ion H. Ciubotaru").

Comentariile referitoare la unele sintagme ale textului se numerotează cu cifre între paranteze drepte şi urmează a fi explicate după sfîrşitul textului (vezi RLŞL, 2009, nr. 3-4, p. 97, 99, 103, 105-107; „Philologia", 2010, nr. 5-6, p. 93, 98).

Cuvintelor şi expresiilor de circulaţie restrînsă, mai puţin înţelese cititorului contemporan (ca: *bezărău*, *dimirlie*, *gologan*, *hătu-ţ maţu cui ti ari!*, *jelniţă*, *ocă*, *pidjac*, *rărunchi*, *sînicat*, *sumeţ*, *şleapcă* etc.), li se pune cîte un asterisc pe marginea din dreapta şi se explică, reproducînd, ca citată (între ghilimele), şi contextul frazei în *glosar*-ul, plasat la sfîrşitul materialului (eventual, studiului/cărţii); în cuvintele explicate se marchează accentul prin sublinierea vocalei pronunţate pe un ton mai înalt, între paranteze rotunde, dacă e necesar – lămuriri laconice. Pentru mai multă claritate oferim trei exemple:

chităă (pită) – pîine („*Omului flămînd* / *numa chita i-n gînd*").

plesnă-ţ-ar ochii ş-o sprînceană – expresie-sudalmă („*plesni-ţ-ar ochii ş-o sprînceană* / *c-ai făcut din capu tău* / *făr' de ajiutoru meu*").

şaht (de la rus. *uaxma*) – mină, de cărbuni („*oi face contract* / *pe trei ani la şaht*").

Cuvintele indecente se vor scrie aşa cum sînt în manuscris, în vorbirea populară (drept exemplu notoriu în acest sens e *Dicţionarul explicativ ilustrat al limbii române*, Chişinău, Editurile *Arc* şi *Gunivas*, 2007).

Spre deosebire de majoritatea publicaţiilor etnofolclorice de pînă acum, considerăm neacceptabilă litera majusculă pe marginea din stînga a tuturor versurilor; în textele versificate de sorginte populară, asemenea celor de proză, litera mare o găsim potrivită doar la începutul primului cuvînt al propoziţiei, la începutul numelor proprii, cît şi al celor comune de valoare neordinară, ca al doilea *om* în exemplul: *Frumuşaţa n-o mînînşî cu măligî – omu sî şiī Om*. Pentru dezicerea de această majusculă-parazit a optat, încă din anii '60 ai sec. XIX, marele folclorist român G. Dem. Teodorescu (1849–1900), demonstrîndu-şi opţiunea şi în monumentala sa colecţie (719 p.), editată la Bucureşti în 1885 – *Poezii populare române*.

BDD-A6878 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:12 UTC)